

trecut) de o „confederație” a lor: Sardinia nuragică era divizată — și această diviziune persistă în parte pînă astăzi, cînd civilizația europeană a cîmpiei se învecinează cu civilizația preistorică a zonelor muntoase...

Giovanni Lilliu își încheie volumul cu o schiță a istoriografiei sarde, din 1550 pînă în 1966, cu o bogată bibliografie sistematică, pe capitole; scurtul paragraf de „muzeografie” e urmat de indici: planșe, hărți și desene, sursele ilustrațiilor și un indice de nume.

Cartea-album e un adevărat model de severitate științifică îmbinată armonios cu atractivitatea stilului și nu mai puțin a realizării grafice.

Traian Costa

FANULA PAPAZOGLU, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)* [Les tribus indigènes de l'intérieur balkanique à l'époque préromaine]. Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine. Djela, Knjiga XXX. Centar za Balkanološka ispitivanja, knjiga 1. Urednik A. Benac. Sarajevo, 1969, 497 p., în 8°.

Cuprins: Uvod [preață], p. 5—10. (I) Tribali 11—68. (II) Autarijati 69—100. (III) Dardanci 101—208. (IV) Skordisci 209—298. (V) Moesi 299—333. (VI) Političko uredenje, društveni i ekonomski odnosi srednjobalkanskih plemena 334—372. (VII) Običaji i verovanja srednjobalkanskih plemena 373—394. Zaključak [concluzii] 395—398. Rezumat francez 399—406. Izvori 409—471. Bibliografija 472—484. Registar 485—497.

În această masivă monografie istorico-epigrafică și arheologică a cunoscutei cercetătoare macedonene F. Papazoglu (prof. de istorie antică la Universitatea din Belgrad) este ales — într-un mod original — drept obiect de studiu numai un grup de cinci dintre populațiile antice mai remarcabile ale zonei „internbalcanice”, locuind în teritoriul ce corespunde aproximativ actualei Bosnia de nord, Serbia, nord-vestul Bulgariei pînă la linia Dunării. Unele triburi sînt de origine etno-lingvistică iliră (autariati, dardani?), altele tracică (triballi, moesi) și celtică (scordisci); ele au jucat un rol istoric mai de seamă în ultimele veacuri și decenii pînă la expansiunea romană în spațiul din dreapta Dunării inferioare. Deci criteriile la alegerea „triburilor internbalcanice” par să fi fost de natură pur topografică, teritorială, oferindu-se o istorie amplă a teritoriului respectiv, bazată pe documentare temeinică, într-o expunere vastă, poate exagerat de largă a tuturor știrilor istorice, literare și epigrafice, grupate și interpretate cu măiestrie, încadrate în bibliografia europeană și iugoslavă. Cu toată larga orientare și documentarea amplă, scăpările, erorile și confuziile apar destul de multe, explicabile poate mai mult prin lipsa unei organizări a muncii de revizie și control final pentru ansamblul textului imprimat. Destinată mai ales uzului „intern” prin expunerea într-o limbă mai greu accesibilă în afară, lucrarea aduce, pe lângă tratarea fundamentală a problemelor privind zona „internbalcanică” în perioada preromană, și cîteva noutăți documentare epigrafice din publicații locale ori în muzee (materiale inedite) care nu erau tocmai ușor de găsit pentru toți cercetătorii. Analiza critică ce urmează nu se limitează la prezentarea structurii și rezumarea ori reproducerea ampleror expuneri privind triburile balcanice studiate, ci va căuta (natural, în cadrul spațiului disponibil) să releve în egală măsură unele nepotriviri și scăpări, ca și cîteva lipsuri structurale (în bibliografie, indice etc.); observațiile sînt prezentate în ordinea capitolelor și paginilor monografiei, unele grupate după natura lor.

(I) **Triballii** apar în frunte, ca cel mai vechi „popor internbalcanic” cunoscut în documentarea istorică; raporturile cu odrysi, atacul asupra oraşului Abdera; epoca lui Filip II, campania lui Alexandru cel Mare la Dunăre, raporturile cu Macedonia; migraţiile şi slăbirea triballilor în lupte cu scordiscii şi cu geţii; teritoriul şi originea etnică. Din acest capitol (ca de altfel la toate celelalte) sînt relevate numai lacunele mai de seamă (trezind peste „mărunţişuri” ca Iust. scris „Iust” p. 106,107; Iul. scris „Iul” p. 235; frecvenţa scriere „Reallexicon” p. 57, 59 etc. german în loc de „Realexikon”; abrevieri cu puncte „F.O.A.” ori fără „FOA” etc.). Pag. 17 „Dem.” şi „Demosth.” P. 31 elementul toponimic trac -para „sat, localitate” era derivat cu forţa din ... *bora* (adevărată mistificare filologică [V. Georgiev]), care nu merita nici măcar să fie citată, cîtă vreme etimologia indo-europeană este clară şi dată mai demult *(s)per- „căprior de acoperiş; a lega şi închide o construcţie” (*Limba traco-dacilor*, 1959, p. 73); toponimul *Longinopara* (inscr. latină în Bulgaria) însemnînd evident „oraşul (satul, tirgul lui) Longinus” (un fel de românesc „Longineşti, Lunguleşti”) nu poate avea nimic a face cu hidronimul tragic *Lyginos* (repetat la p. 63). — 57—58 etnonimul *Triballi* este evident din radical **treb-* (nu decupat în **tri-ball-*, falsă analiză), cum a arătat N. Jokl (1929), orice discuţie (cu citate şi „păreri” divergente: antroponime compuse cu elementul -balos ca *Decebalos*, *Vastobalos* acesta iranian nu tragic; repetate la p. 65) este curată risipă de timp. — 59 pentru rîul *Oescus* (Iskâr) se repetă soluţia artificialoasă, ireală cu irlandez *uisce*, „apă”, i.-c. **ud(e)s-kjo* sau **wis-ko-s*, v. ind. *visa-m* „apă” etc. (Dečev, Georgiev); în realitate numele tragic al rîului din Bulgaria derivă din baza i.-e. **ois-k-* „curs (rapid) de apă”, cum s-a arătat în *Godišnik Muz. Plovdiv*, 1954, p. 195—198, *Limba tr.-dac.*, p. 72. — 62 „Buteridava pak poznata je (vidi Detschew, 84) iz jednog natpisa u kome stoji: *inter [?B]essi Ampudi [vil]lam et vicano[s] B[?u]leridavenses* (Histria, 4, 196, 633, nr. 30)”; dar atare veche lectură greşită (CIL, III, 14447; Pârvan, Histria, IV, 1916, 633, nr. 30) a fost rectificată: *inter [M]essiam Pude[n]til]lam et vicanos Buteridavenses* (SCIV, VI, 1955, p. 75—84).

(II) **Autaritatae**: situaţia, structura, migraţia lor spre est, numele etnic şi alte elemente din informaţiile istorico-literare antice (iarăşi cam prolix): la p. 83, 99, pentru explicarea etnonimului se repetă pseudo-„etimologia” perimată cu decuparea *Au-tar-* în legătură cu rîul *Tara*, din Bosnia; dar s-a arătat încă din a. 1896 (P. Kretschmer) că *Autaritatae* este în loc de *Audariat-* (*Audata*, *Audoleon* ş. a. iliro-macedonene; Cercetări de lingvistică, Cluj, VII, 1962, p. 177—179); la p. 94 se citează „BCH, 24 (1910)”, iar la p. 124 „BCH, 34 (1910)”, dintre care a doua este reală.

(III) **Dardani** este cel mai voluminos capitol, potrivit cu dimensiunile, vigoarea şi importanţa tribului în curs de mai multe veacuri ale antichităţii: etapele istoriei politice, relaţiile lor cu Macedonia, marea invazie celtică, raporturile cu Antigonizii aliaţi ai romanilor contra Macedoniei; bastarnii în Dardania; Roma şi Macedonia; teritoriul, originea etnică; toponimia, antroponimia Dardaniei. Observaţii şi rectificări: p. 141 „RE III (1893)” este 1898. — 150 „M. Ucenteus” e de citit „M(arcus) U(lpius) Genteus” (Gentius?). — 169 *Longarus* (var. tragică *Langaros* la agriani) vine din i.-e. **long^h-h-* „sprinten, iute”, fără a fi înrudit (ci avînd numai asemănare fortuită) cu lat. *longus*, căci acesta vine din i.-e. **dlong-*, rad. **del-*, care în tragică a dat *Dolonci* (etnonim). — 172—182 listă alfabetică de antroponime din zona dardanică a Moesiei Superior (Scupi, Mitroviţa, Pristina etc., Naissus), numeroase ilirice, dar nu puţine trace, cîteva romane, greceşti; amestecul numelor ilire cu cele trace (relevate încă de Mateescu, 1926) poate fi un indiciu asupra amestecului celor două elemente etnice în compoziţia populaţiei „dardanice” în perioada romană şi poate în cea elenistică. — 172 şi 180 numele *Aeliae Romnae* (pentru care se compară tragic *Roim-*, *Roima-*, *Rome-*) ar putea să fie *Ael. Rom(a)nae* (M + A ori A + N ligatură). — 174 „*Celsus* moze biti i tračko i ilirsko ime” nu este nici una, nici alta, fiind roman curat, purtat eventual şi de traci şi de iliri. — 175 „CIL III 155 Cocaius” este de fapt CIL III 14565 P. *Aelius Cocaius*. — 182 *Tutula Breui f. Azala* este din CIL, XVI 49, iar „Šulca Zur Geschichte der latein. Eigennamen” este Schulze,

Zur Geschichte lateinischer Eigennamen; *Tzitzis* CIL III 1682 pare a fi tracic (după Mateescu, AIN, III, p. 482). — Emendarea numelui iliric la p. 180 „Scerulaedus” din Spomenik (Belgrad), LXXI, nr. 252 (= CIL III 8242) nu e clară, căci pe piatră (fotogramă destul de bună) pare a fi mai curînd SCERVIAEDVS cum au citit toți pînă acum; pentru modificarea lecturii tradiționale de către F.P. în „Scerulaedus” nu se dă nici o explicație. O reexaminare comparativă a materialului antropomic „dardano-roman” ar fi necesară. La p. 190—193 toponimia Dardaniei, tabel alfabetic (în nota 297 se dau niște abrevieri T = Tomaschek, M. = Mayer, K = Krahe, D = Detschew, ce nu sînt aplicate în text, numai la margine în colț); — 190 și 194 *vicus Cavadinus* e considerat ca derivînd fie din *Cavii* + sufix *-ad, inus*, fie din *Dinion*, dar *Carbrinus* nu este din antropomim *Car-bris* (cf. *Bio-bris, Kar-denthes*), căci numele proprii nu se alcătuiesc din asemenea „bucăți”, iar *Cavadinus* este din tema iliră *Cavad-* și sufix roman *-inus*, la fel ca și *Carbrinus vicus* pentru care s-a amintit „castelul” *Carberos* în Tracia (Procopiu, relevat de Mateescu în 1923). — 191 o dată „Amm. Marc.” apoi „Ammian. Marc.”, ambele clare și bune, dar era de preferat uniformizarea lor. Despre *Mediana* lângă Naisus (patria natală a împăratului Constantin I), bibliografia arheologică sîrbească e citată în ActaMN, II 1965, p. 301, și la Mócsy, *Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest, 1970, p. 91.—193, „prema tračkom -dava * grad “, dar *dava* nu era „grad (cetate)”, ci mai curînd „trg” ori „selo (sat)”; în centrul aceleiași pagini „v. napred str. —, nap. 214”, F. P. a uitat după paginare să intercaleze (ca ceva mai jos) „str. 154, napom. 214”. — 194, nota 298 o eroare semnificativă: „u Brambahovoj zbirci natpisa is rajnske oblasti nalazi se i natpis iz Mogontiacum-a (Brambach, Inscr. rhen. 1077), u kome se pominja vojnika VII legije roden u dardanskoj oblasti *Scrina* (etc.); moguće je da je posredi pogrešno citanje SCRINA umesto SCUPINA”, dar „citania” corectă a aceleiași inscripții (din G. Brambach *Corpus inscriptionum Rhenanarum*, Elberfeld, 1867, publicație pe care azi nu o mai citează nimeni) reluate a fost dată în a. 1905, CIL, XIII 6823 „re[gi]one Scupi n[at(ione)] Da[r]dan[us]; rus] me genuit, tenit G[erma]nia colonum eo[ndit]”. — 195—199 toponime în Dardania, din sec. VI la Procopius (*De aedificiis*) cuprinde unele erori (*Dardapara* interpretat greșit după alții ca „Birnbammarkt”; *Drullos* ar fi „prema Holderu, keltsko”, dar există *vicus Trulensis* în Tracia, CIL, III 14409, 14414, 3; AIN, III p. 457 ș.a.), numeroase rectificări — ce nu pot fi făcute aici — se impun; lipsește articolul *Toponimicele din Peninsula Balcanică în ‘De aedificiis’* apărut în Studii și cercetări lingvistice (București), XIII, 1962, p. 393—400 (= Revue de Linguistique, București, VIII, 1963, p. 123—132), cu bibliografie mai amplă, la care se adaugă acum monografia lui V. Beșevliev, *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk ‘de aedificiis’*, Amsterdam, 1970, 160 p. — 200 „Agatije (ed. Bonn., p. 324)” putea fi citată ediția din *Historici Graeci Minores* cunoscut de F. P. (p. 469). — 201 este repetată vechea înțelegere falsă a etnonimului *Dardani* prin albanez *dardhë* „kruška”, i.e. **g'hordā*; se menționează însă și cea mai recentă și verosimilă din i.e. **dher-*, **dher-dh-*; dar nu trebuie amestecat aici teonimul tracic *Darza'a*, bază i.e. **dher-(e)g'(h)-*. — 202—208 materialul arheologic al Dardaniei (fără nici un fel de ilustrare grafică ori fotografică ce sînt absolut indispensabile pentru asemenea materiale); de relevat și piese ceramice tipic daco-getice în valea Moravei (p. 204).

(IV) S c o r d i s c i au parte la fel de o largă narațiune, poate exagerat de extinsă privind pe celții la Dunărea de mijloc și în Moesia Superior; scordiscii în planurile antiromane ale lui Filip V; cimbri; scordiscii în Macedonia; campaniile romane etc. Cîteva observații: p. 223 „Mühlenhoff” este Müllenhoff (p. 492).—257, nota 193 „napred, str. 050” este un citat (trimitere), la ce?—265, 270 „ilirsko ime *Terso Preconis f.*” nu este iliric, ci celtic (cum s-a recunoscut mai demult).—266 „la provinzia” italienește este provincia. — 280 harta cu „položaj Skordiska, Tauriska, Boja i susednih plemena u Sremu i Slavoniji”, între Maezaei și Daesidiates se citește „Agriani”, dar acest clan tracic se afla mult mai la est, cu vreo 300 km în

Bulgaria. Harta cu „Zemlja Skordiska” după p. 282 are la Požega „MUN MAN”: eroare grafică în loc de MVN MAL. — 285 „prema karti K. Kiepert” corect este H. Kiepert, ca și „Móczy” (p. 258, 288) în loc de Mócsy, evidente erori tipografice.

(V) Mœsi și Mysoi din Asia, etimologia numelui, relațiile între moesi și geto-daci; campania lui Marcus Licinius Crassus și supunerea moesilor. — 301 „Eratosen” este Eratosen, 305 „1G” este IG, tot erori tipografice; dar înțelegerea etnonimului „Mysoi” (p. 309) în legătură cu lat. *faqus* etc. nu are nici o valoare; la baza lui *Moesi/Mysoi* stă vreo rădăcină i.-e. **mei-* sau **meu-s/k'* — neidentificată încă. — 325 „B. Kacarov” este marele istoric și arheolog bulgar G. I. Kazarov.

(VI) Analizează instituțiile politice, economia și structura socială, de la trib la trib, la cele cinci grupe de populații — lucruri destul de bine cunoscute anterior, dar prezentate grupat și sistematizat aici. 344 „Blünner” este Blümner. — 349 „Nicol. Damasc.” este Damasc. — 354 R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein-und Donaulande* (1908) era necesară citarea dacă nu și utilizarea ediției II (1968), apărută la Graz sub îngrijirea lui K. Castelin; pentru numismatica geto-dacică sînt ignorate și necitate multe lucrări din ultimii ani, ca de exemplu (spre a menționa numai pe cele mai recente): Studii și cercetări de numismatică, IV 1968, p. 470—474; ActaMN, V 1968, p. 33—48, VI 1969, p. 69—88 (I. Winkler; cu bibliografia anterioară).

(VII) Datini și practici religioase. — 373 „Kossina” este Kossinna. — 379 „L. Zieher” este L. Ziehen (p. 484). — 383 cele scrise despre religia geto-dacilor și „Zalmoxis” nu pot avea nici o valoare cită vreme F. P. nu știe că zeul getic se numea în realitate *Zamolxis* (cf. slav *zemlja* „țară, pămînt” etc.); — „Zalmoxis” este o formă coruptă în manuscrise încă din antichitate), fiind simbolul, personificarea pămîntului în sistemul religios al geto-dacilor de esență htoniană, tragică și indo-europeană (cf. AISC, V 1949, p. 84—102; RE, Supplem. IX A (1967), col. 2303—2305).

Rezumatul francez (p. 399—405) este clar, corect, foarte bine venit pentru cititorii externi care nu înțeleg limba sîrbească; dar are și unele inadvertențe cu stîngăcii de formulare: p. 400 „les chapitres suivants”; 402 „le Halstatt” se scrie cu doi *l*: Hallstatt; 403 „les Mèses” ar fi fost mai corect a fi numiți în franțuzește Moesi sau Mésiens, „Mèses” fiind insolit; „mœurs” este cu silaba diftong ce nu se poate diviza în două rînduri ca „mo-eurs”; 404 „l'infiltration” este infiltration; 405 „c'est une organique de l'ouvrage” trebuie citit „une partie organique de l'ouvrage” — toate acestea din urmă mai curînd erori poligrafice.

I z v o r i (p. 409—463) este o excelentă, amplă, confortabilă „antologie” de texte grecești și latine, avînd unele explicații și note critice; grupate și numerotate în cinci secțiuni după popoarele (triburi) studiate T(riballi) 1—88, A(utariatae) 1—26, D(ardani) 1—108, S(cordisci) 1—53, M(oesi) 1—55, ca atare sînt citate în text, iar după fiecare „izvor” se indică pagina unde este utilizat. Mai simplă și ușor de urmărit ar fi fost o numerotare unitară, continuă de la 1—230 intitulate „testimonia” sau „izvori”, fără ethnia-„naționalitate” T, A, D, S, M. De remarcat precizia cu care sînt redată și imprimată aici textele grecești (litere, accente etc.), ca și în general la toate citatele de texte antice, grija avută la corectură; totuși unele amănunte lasă de dorit, ca p. 416, T 42 (Iust.) „armaveran fugtatische” este *armaverant fugatische Getarum Triballorumque copis*; 418, T 61 CII., V 1838 este = ILS 1349 cum apare citat la p. 332, unde însă nu se trimite la „T 61” ca altelei (p. 53); 438, D 70 „accerrimi” este *acerrimi*; 461, M 35 „ad bellumv entum est” pentru *ad bellum ventum est* eroare tipografică, ce nu trebuie (ca și altele, p. 462, M 41 Δακχοῦ în loc de Δακχῶ) să surprindă pe cititor la atîta mulțime de citate, dacă chiar nume sîrbești nu sînt imprimate corect (ca „Miroslave Mirkovnc” p. 179, în loc de Mirkovič, ori „natpsiu” p. 283, în loc de *natpisu*).

Bibliografia amplă (p. 472—484), dovadă a unei largi orientări și informări, prezintă totuși unele goluri, erori de amănunt la abrevieri („skracenice”, p. 472—3); de ex.

„Arch. Jug.” = *Archaeologia Jugoslavica*, pe coperta revistei belgradense însă este „*Archaeologia Iugoslavica*” (adică latinește), deci trebuie scrisă astfel, nu schimbată. Lipsesc din reperoriu unele „sigle” utilizate în text, din care numai câteva ce nu pot fi „ghicite” imediat de toată lumea: CIG (p. 227, 305) *Corpus Inscriptionum Graecarum*; „Eph. Dac.” (p. 472) este citat și „Eph. Dacor.”, dar și greșit „Eph. Darcorom.” (p. 168); GMKiM apare și ca „Glasnik KiM” (p. 158); IGRR citat de vreo cinci ori (p. 171, 201, 257) este *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* (R. Cagnat, Paris); „MG” la p. 191 este *Monumenta Germaniae Historica*; „Mommsen R. G.” (p. 321, 333) apare citat și în formă mai explicită „Röm. Gesch.” (p. 137, 225, 232, 244), iar la urmă integral „Römische Geschichte” (p. 477); REA (p. 387, 483) este *Revue des études anciennes* (Bordeaux); SHA (p. 103) este *Scriptores Historiae Augustae*; în lista de abrevieri este „Spomenik” (p. 473), dar în text apare abreviat ca „Spom” (p. 150, 158, 172–182 etc.); p. 477 „RE XIV (1923)” este 1928; „WM” (p. 193, 360) nu poate fi diferit de WMBH; „REB = *Revue des études balkaniques*” se numea *Revue Internationale des études balkaniques*. La bibliografia specială a capitolelor, p. 474, „Russu, I. I., *Limba traco-dacilor*, Bukureșt 1959” a apărut și în ediția II (1967), trad. germ. 1969 (mult amplificate față de ed. I); 478 „Ertesitö 2, 1962, 147 sqq.” este *Archaeolog. Értesitö*, 89 (1962), p. 147–157; 480 „RE XII” este RE XXII; 481 „Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, 1953”, data apariției este 1958 (cum e citat la p. 372), iar ed. II 1967; 483 „Rohde, E., *Psyche ... Tübingen*, 1925” este o reeditare, cartea a apărut inițial la 1891–1894.

Indicele general (Registar, p. 485–497) pare destul de amplu, dar cu multe neajunsuri, lacune, erori (probabil din cauză că a fost întocmit de altcineva, care nu cunoștea chiar bine materia cărții, fără a fi controlat temeinic, exhaustiv de către F. P.). Nu pot fi relevante aici toate lipsurile (ar însemna repetarea muncii de întocmire a indicelui); câteva exemple luate la întâmplare arată caracterul de improvizație: p. 486 „CASABONUS” este Casaubonus; 488 lipsește Drobnjaković (citată la p. 367); „FREZER, Dz. 377, 387” apare și la p. 389, dar grafia este inadmisibilă, trebuia scris englezește J. Fraser; GEYER, F. 119 mai apare la p. 126, 245 „iz Gajerovog” ! 490 „Jovan Lidijski 56, 65” este o stranie „slavizare” a lui Ioannes Lydus care nu apare în indice la „Lydus”; „KROMAJER” se scrie corect KROMAYER; 491 „Licinije Kras (M.)”, dar la Crassus (p. 486) nici o referință sau trimitere; „MAURENBRECHER, B. 137, 138” mai apare și la 312; 492 „MIRKOVIĆ, M. 293” nu apare citat la această pagină, deci „un plus”, în timp ce la „MÜNZER, F. 138” sînt minusuri, adică „Münzer, po Minceru p. 240”, „Münzerov 230”, „Mincero 244”; „OPMEROD, H. A. 136” este Ormerod; 493 „Perdica (vicus) 186” este în indice (p. 497) numai „*vico Perdica* 177”, iar în text p. 186 mai apare „selo *Perdica*”; 494 „RAU, R. 327” figurează și la p. 279 etc.; „rimsko-damlamtinski rat 218” este evident calambur tipografic; 495 „Tallócsy, L. 57, 72” e de fapt autorul maghiar Thalióczy L. p. 57, greșit și la p. 72 „Tallóczy”; 497 „*vico Zaidis* 179” mai apare la p. 193, dar nu la locul lui alfabetic în indice ca *Zaidis*, la fel ca „*vico Titis*”; „*Zalmoksis*” este eronat în loc de *Zamolx*, iar marele filolog berlinez se numea nu „WILLAMOWITZ”, ci Wilamowitz (cum corect apare în text, p. 252). O lacună mult mai regretabilă în „registar” este lipsa numelor proprii antice și mai ales a antroponimelor din inscripțiile comentate ori semnalate în teritoriul Serbiei și Macedoniei, unele de mare importanță lingvistică și social-etnică (*Dassius*, *Dida*, *Mesta*, *Sita*, etc., p. 172 ș.a.m.d.).

În sfîrșit, câteva observații de ordin general asupra unor aspecte referitoare la întreaga monografie: a) felul de a cita unele lucrări (bibliografie, abrevieri), b) numele de autori moderni (străini) în transcriere „fonetică”, forme cu care toată lumea nu va fi de acord. Astfel, marea enciclopedie a antichității greco-romane „*Real-encyclopädie*” seria II (de la litera R–Z) este citată uneori cu „zw. R” (p. 12, 14, 80, 106, 267 „RE, zw. R.”), alteori cu „A” (p. 49, 54, 57, 60, 137, 138, 233, 240, 254 „RE, I A, II A, III A, VI A” etc.); istoricul roman Iustinus este Iust. (p. 18), Just. (p. 125, 210, 340), Iustin. (44) sau Justin. (214, 350); Cassius Dio în

și mai multe variante : Cass. Dio (p. 46, 47, 52 etc.), Cass Dio (135), Cass. Dion. (143, 338, 365, 462 etc.), Dio. Cass. (p. 228, 251, 261—264, 308, 319, 329, 331 etc.); „Bukurešt” mai apare și ca „Bukurušt” (p. 57); „Pto.” și „Ptol.” (p. 148).

Nepotrivit este în monografia despre triburile „internbalcanice” și sistemul reproducerii ilustrațiilor de monumente antice (mai ales sculpturi, reliefuri, statui) prin desene care deformează multe elemente din plastică, mai ales fizionomia persoanelor (de ex. p. 159, 345, 347); pentru sculpturi este indispensabilă fotografia (firește, cât mai clară, contrastă).

Observațiile și rectificările de mai sus (nefiind singurele care se impun) arată necesitatea unui permanent și susținut control din partea autorului asupra textului lucrării sale (nu numai în etapa excerptării și redactării, ci și în cursul lucrărilor complexe, grele, de imprimare), spre a se evita apariția erorilor (oricât de mici și nefsemnate ar fi sau ar părea că snt), ce nu pot decât să dăuneze aspectului și chiar calității unor opere de valoare și de interes ca cea despre „triburile internbalcanice”, care (eventual în formă scurtată, dar revizuită) ar trebui publicată într-o limbă de circulație mai largă, accesibilă unui mult mai mare cerc de cercetători preocupați de trecutul zonei sud-estice a Europei.

I. I. Russu

ANDRÁS MÓCSY, *Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970, 284 p.

Noua carte a lui András Mócsy, profesor la Universitatea din Budapesta, este un studiu monografic al cărui dublu scop, definit de autor în prefață, era de o parte să dea o orientare generală asupra istoriei provinciei, de alta, să cerceteze în acest cadru problemele speciale ale societății și romanizării.

Pentru a răspunde acestor cerințe, autorul și-a organizat materialul în cinci capitole, din care primele trei erau destinate să dea cadrul general geografic și istoric (I. „Historische Geographie der Provinz”; II. „Einige Probleme der Militärgeschichte”; III. „Die Territorien der Provinz”), iar ultimele două, intitulate „Die Gesellschaft” și, respectiv, „Über einige Erscheinungsformen der Romanisation”, tratează societatea și romanizarea provinciei, acoperind, cel puțin în intențiile autorului, abia ele, titlul general a cărții.

Cartea a fost precedată de un studiu parțial asupra istoriei Moesiei Superioare (*Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Moesia Superior*, Acta Arch. Hung., XI, 1959, p. 283 sqq), iar metoda adoptată aici a fost experimentată de autor într-o monografie foarte asemănătoare asupra Pannoniei, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapest, 1959, în ambele inscripțiile constituind unicul material de studiu. Concluziile lui A. Mócsy în problemele de bază ale istoriei politice, militare și social-economice ale Pannoniei obținute prin valorificarea statistică a inscripțiilor au fost considerate prea categorice, arbitrare și uneori false, iar metoda statistică utilizată a fost criticată într-o serie de recenzii și studii speciale, ce încercau să stabilească limitele inscripțiilor ca izvoare istorice și puneau în lumină lipsa de valoare a concluziilor bazate pe statistica epigrafică. Reamintim recenzia lui E. Swoboda publicată în *Gnomon*, 34, 1962, 4, p. 387—393, studiile lui Karel Kurz, *Gnoseologische Betrachtungen über die sog. statistisch-epigraphische Methode*, Listy Filologické, 86, 1963, 2, p. 207—222; id., *Zur Methodik der Wirtschaftsgeschichte der römischen Provinzen*, I, Listy Filologické, 91, 1968, 1, p. 1—18.

Discuțiile purtate nu l-au împiedicat pe cercetătorul maghiar să aplice, cu unele schimbări — de exemplu, prin regretabila renunțare la indicele onomastic și la catalogul de inscripții